

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Povijest-pedagogija

Denis Leko

Nastanak države Izrael

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Povijest-pedagogija

Denis Leko

Nastanak države Izrael

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 11. 10. 2019.

Perio Lepu, O122719323
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Nakon dugotrajne srednjovjekovne getoizacije, Židovi poslije Francuske reovlucije, postaju ravnopravni građani u većini zapadnoeuropskih država. Od tada Židovi u nekoliko naseljeničkih valova dolaze u Palestinu i sve više postaju bitan politički čimbenik na tom prostoru. U istočnoj se Europi javlja buđenje židovske nacionalne svijesti te zahvaljujući naglašavanju i vjerskih i svjetovnih razloga, nastaje politički pokret cionizma koji pitanje stvaranja židovske države podiže na međunarodni nivo. Cionisti održavaju svoje međunarodne kongrese i sve više od vodećih svjetskih sila zahtijevaju stvaranje židovske države nakon višestoljetnog egzila. 1914.g. u Europi izbija Prvi svjetski rat koji se prenio i na područje Bliskog istoka. Britanci moraju balansirati između udovoljavanja Arapima i Židovima kako bi zaštitili svoj dominantni položaj na ovom prostoru. Nakon rata Arapi smatraju kako su ih Britanci izdali neispunjavanjem prijeratnih obećanja no Britanija ih pred početak novog rata nastoji umiriti ograničavanjem židovskog useljavanja u Palestinu. Drugi svjetski rat donosi veliko stradanje Židova u holokaustu kojeg su provodili nacisti. Nakon Drugog svjetskog rata cionisti vrše pritisak na Ujedinjene narode da se omogući stvaranje židovske države u Palestini što im 1948.g. i uspijeva. Nezadovoljni Arapi objavljuju rat Izraelu koji na kraju sukoba odnosi pobjedu.

Ključne riječi: Arapi, cionizam, interesi, Srednji istok, Židovi

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nastanak cionističkog pokreta.....	2
3. Bliski istok u Prvom svjetskom ratu.....	8
4. Bliski istok između dva svjetska rata.....	16
5. Drugi svjetski rat i holokaust.....	20
6. Stvaranje države Izrael i izraelsko-arapski rat 1948.....	24
7. Zaključak.....	33
8. Popis literature.....	34
9. Popis priloga.....	35

1. Uvod

Ovaj se diplomski rad bavi jednim od ključnih događaja 20.st. na prostoru Bliskog istoka, a to je stvaranje židovske države Izrael. Prvo poglavlje govori o nastanku pokreta cionizma koji je težio za povratkom židovskog naroda u „Obećanu zemlju" u Palestini. Religija se pokazala kao ključan faktor u održavanju nacionalnog identiteta Židova u Europi nakon mnogo stoljeća pa tako sekularni židovski uglednici nastoje biblijskim razlozima opravdati moralno pravo Židova za ostvarivanjem svoje države u Palestini koju nastanjuju Arapi. Drugo poglavlje opisuje stanje na području Bliskog istoka u doba Prvog svjetskog rata kada europske sile ratuju zbog svojih imperijalističkih interesa. Upravo na tom području Velika Britanija nastoji pridobiti Arape u borbama protiv Osmanskog Carstva i Nijemaca kako bi pomoću njih obranila svoje važne strateške interese na tom području. No, Britanija je također morala voditi računa i o interesima Židova koji su preko svojih cionističkih prvaka imali snažan lobi u Britaniji. U trećem se poglavlju govori o stanju na Bliskom istoku između dva svjetska rata. Tamo dolazi do stvaranja prvih arapskih država pod britanskim protektoratom, no dio Arapa je nezadovoljan i smatra kako su Britanci izdali svoja obećanja dana njima te stoga pokreću pobune. Četvrto poglavlje govori o jednom od najtežih vremena u židovskoj povijesti kada dolazi do Drugog svjetskog rata i holokausta kojeg predvodi Hitler. Ta je tragedija samo ubrzala pritiske cionističkih prvaka na međunarodnu zajednicu da olakša procese useljavanja Židova u Palestinu. Peto poglavlje donosi konačni rasplet rješenja palestinskog pitanja. Stradanje Židova u Drugom svjetkom ratu dalo je novi argument cionistima da kod Ujedinjenih naroda izbore povratak u Palestinu i da konačno stvore državu, što im je naspoljetku i uspjelo, no to je značilo početak krvavih ratova protiv Arapa. Cilj ovog rada je razumijeti na koji su način interesi velikih sila bili presudni za stvaranje židovske države u Palestini. Ova je tema vrlo aktualna jer se i danas na tom prostoru vode sukobi koji korijene vuku još iz ovog razdoblja.

2. Nastanak cionističkog pokreta

Nakon izgnanstva iz „Obećane zemlje“ Židovi se raseljavaju diljem Europe, a njihov je položaj od radnog srednjeg vijeka pa do 18.st. bio sličan: bili su trpljena manjina, plaćali su posebne poreze, smjeli su se baviti samo određenim zanimanjima, naročito financijskim te su živjeli u svojim zasebnim općinama odvojeni od okoline.¹ No, nakon Francuske revolucije i razvoja građanstva Židovi sve više postaju ravnopravni građani u mnogim europskim zemljama. Međutim, u Rusiji u 19.st. dolazi do velikih progona zbog toga što su se reforme tamo odvijale sporije nego u zapadnoj Europi.² No, iako su Židovi na zapadu Europe uspjeli dobiti političku emancipaciju za razliku od svojih sunarodnjaka u istočnoj Europi, pokret buđenja nacionalne svijesti Židova javlja se upravo među istočnoeuropskim Židovima. Taj se pokret buđenja nazivao *Haskala*, a njegovi se pristaše nazivaju *Maskilin*. Taj je pokret začet u Galiciji, koja je bila u sastavu Austro-Ugarske, te u Odesi, lučkom gradu na obali Crnog mora koji je pripadao Ruskom Carstvu. Odesa je bila važna trgovačka luka koja je stalno bila u dodiru sa svijetom te su ondašnji Židovi morali dobro poznavati strane jezike. Dodirom za stranim trgovcima Židovi su skupljali nove ideje te su ih međusobno širili. Među Židovima u Odesi nije bilo asimilacije, a religija je imala važnu ulogu u životu ljudi. Židovska se inteligencija odijelila od slavenskih pravoslavnih susjeda i okruženja, a stalni su progoni zbijali zajednicu.³ Navodi se kako je značenje riječi *Haskala* prosvjetiteljstvo, što govori o utjecaju te europske ideologije na buđenje nacionalne svijesti Židova i svijesti o njihovoj važnosti u društvu. Židovi su sebe počeli smatrati jednakim svim drugim narodima pa su tako sve više potiskivali vjerske dogme, a prihvaćali su racionalizam. Rješenja za osobne i nacionalne probleme jednaka su kao i svim ostalim narodima: obrazovanje u sklopu modernih znanosti, a ne u sklopu religije te s vremenom osnutak vlastite države. Tako se među Židovima, kao i ranije u Europi, sve više širi sekularizam.⁴ Najznačajniji predstavnik, a ujedno i osnivač pokreta bio je Nachman Krochmal, no njegove ideje postaju poznate tek nakon njegove smrti. Njegove je ideje kasnije proširio Leopold

¹ „Židovi“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67720>, (pristup: 4. listopada 2019.)

² Werner Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, Zagreb, 1997, 402.-409., 466.-470.

³ Milovan Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, Zagreb, 1982, 106.

⁴ Boris Havel, *Arapsko-izraelski sukob: Religija, politika i povijest Svete zemlje*, Zagreb, 2013, 385.

Zunz, pokretač sličnog pokreta u Njemačkoj. On je Krochmalove rukopise objavio pod naslovom „Vodič kroz zablude našeg vremena“. Značaj Krochmalovog djela bila je u tome što je pisao hebrejskim jezikom, za razliku od ostalih židovskih autora koji su pisali lokalnim jezikom. On je židovsku povijest objašnjavao na znanstveni način, ali nije se odricao vizije judaizma kao izraza nacionalne svijesti naroda. Bio je odan judaizmu, ali zalagao se i za održavanje čvrste veze s drugim narodima. Smatrao je kako judaizam nije samo religija, već simbol nacionalnog identiteta Židova pomoću kojeg će opstati. Još jedan značajan pojedinac iz pokreta *Haskala* bio je i Perez Smoleskin koji je objavio djelo „Vječni narod“. Prema tom djelu jezik židovskog pokreta buđenja treba biti hebrejski, moderniziran i razvijen, na temelju jezika Biblije. Uklanjao je aramejski jezik kojim su pisani Talmud i rabinska djela. Djela Krochmala i Smoleskina utjecali su na liječnika Lea Pinskera, autora djela „Autoemancipacija“. On smatra kako Židovi neće biti jednaki s ostalim narodima s kojima žive, makar i uživali jednaka politička prava, sve dok ne dobiju vlastitu državu. Pinskerove ideje odjeknule su zapadnom Europom. Tako je jedna grupa Židova osnovala organizaciju *Hovevei Zion* (*Ljubitelji Siona*) te je ona u Odessi osnovala „Odbor za poticanje useljavanja u Palestinu poljoprivrednika i obrtnika“. Pinskerovo razmatranje bilo je najbliže cionizmu, i to mnogo godina prije osnivanja službenog cionističkog političkog pokreta. Pomoć je dobio i od baruna Edmonda Rotschilda iz Pariza te kreću u kolonizaciju Palestine.⁵ Naseljenički valovi Židova u Palestinu nazivaju se „alijot“, a do osnutka države Izrael zabilježeno je 5 takvih naseljeničkih valova. Prvi val trajao je 1882.-1903.g., drugi val 1904.-1914.g., treći val 1919.-1923.g., četvrti val 1924.-1931.g., a peti val 1931.-1948.g. Prva naseljenička skupina iz Rusije u Palestinu dolazi 1882.g., a sačinjavalo ju je 16 studenata i učenika iz Harkiva u današnjoj Ukrajini. Oni su sebe prozvali imenom „Bilu“ ili „Biluim“ prema početnim slovima hebrejskih riječi iz Knjige proroka Izaije koje pozivaju „Dom Jakovljevi“ da se podigne i krene u „Svetu zemlju“.⁶ Cionizam se najkraće može definirati kao politički pokret koji je nastojao ponovno stvoriti židovsku prisutnost u „Svetoj zemlji“, odnosno u Izraelu.⁷ Kao dva izvora cionizma navode se pozitivni i negativni. Pozitivni izvor je kontinuirana težnja židovskog naroda kroz povijest da postigne otkupljenje, što datira još od vremena uništenja Hrama i početka

⁵ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 106.-108.

⁶ Mirjana Kasapović, *Politički sustav i politika Izraela*, Zagreb, 2010, 41.

⁷ „Zionism“, *History*, <https://www.history.com/topics/middle-east/zionism> (pristup: 9.10.2019.)

izgnanstva. Židovi su, naime, iščekivali Mesiju koji bi svoj narod trebao vratiti u svoju zemlju, obnoviti Hram te započeti vladavinu mira. Židovi su svoje odsustvo iz „Svete zemlje“ uvijek nazivali izgnanstvom, odnosno egzilom, a nikada emigracijom, čime se podrazumijeva kako čvrsto vjeruju da će se jednoga dana vratiti u zemlju iz koje su morali pobjeći. Negativni izvor je antisemitizam.⁸ Antisemitizam je razbudio one Židove koji su vremenom izgubili kontakt sa židovstvom te su se asimilirali u matična društva. Iako su Židovi pokazivali vjernost državama u kojima su živjeli, većinski je narod na Židove gledao s nepovjerenjem i prijezirom. Židovi su se neprestano pokušavali prilagođavati tom nepovjerenju te su se još više asimilirali, no u određenom trenutku ta je granica asimilacije dosegla svoju granicu te je zaključak bio da je jedini način da se izađe iz tog kruga neprijateljstva preseljenje u vlastitu državu. Boris Havel u svom članku pod naslovom „Sekularizam i stvaranje države Izrael“ objašnjava odnos između religijskog i svjetovnog poimanja cionizma i koncepta „spasenja“. Židovski se koncept otkupljenja (*geula*), za razliku od kršćanskog, ne odnosi samo na spasenje čovjeka kao pojedinca, već čitavog naroda. Iako cionizam naizgled jednostavno predstavlja ispunjenje židovskih vjerskih nadanja, o tome ipak postoje različita tumačenja. najveći se prijemor vodilo oko toga trebaju li Židovi sami otići u tzv. „Erec Izrael“⁹, odnosno na brdo Sion, i tamo dočekati Mesiju ili će, pak, prvo doći Mesija pa će on svoj narod vratiti u Izrael? Također postavljalo se pitanje hoće li Mesija doći nakon što se svi Židovi budu držali Zakona ili će prvo doći Mesija pa će se Židovi tada vratiti Zakonu i Savezu? Također, još jedna dvojba vjerskog cionizma bila je vezana uz pitanje je li sam Bog autor njihova egzila (*galuta*)? Budući da Židovi smatraju kako je Bog autor same povijesti i ako je židovski narod pred njim sagriješio, to znači da je Bog egzil odredio kao dio njihova „popravljanja“ (*tikun*), odnosno kao pokoru. U tom bi slučaju samovoljno prekidanje egzila i povratak u „Erec Izrael“ značio i kršenje Božjeg plana i počinjenje grijeha. Zbog toga su sekularna židovska nastojanja u promicanju cionizma zgrozila brojne religiozne Židove. Zbog toga su vjerski protucionisti čak i pred međunarodnom scenom pokušavali delegitimizirati koncept nastajanja židovske države. No daljnji tijek zbivanja prislio je i religiozne Židove da promisle o ublažavanju svojih stajališta.¹⁰ Osobno smatram kako su sekularizirani Židovi imali na umu ostvarivanje svojih političkih ciljeva uz pomoć religije kao paravana za pridobivanje naroda. Religija

⁸ Israel Eldad, *The Jewish Revolution: Jewish Statehood*, Jeruzalem, 1968, 17.-19.

⁹ „Erec Izrael“- Zemlja Izrael; odnosi se na područje Palestine

¹⁰ Boris Havel, „Sekularizam i nastanak države Izrael“, *Političke analize* br.15 (Zagreb, 2013), 13., 15.

je kroz cijelu povijest, pa tako i danas, često služila kao oruđe za manipuliranje i pridobivanje širih narodnih masa za ostvarivanje osobnih političkih interesa. Jedan od socijalističkih zagovornika povratka Židova u „Svetu zemlju“ bio je Moses Hess. On se otvoreno izjašnjavao kao cionist te je svoje ideje iznio u knjizi „Rim i Jeruzalem“ iz 1862.g. Prema njemu, Židovi će uvijek biti „beskućnici“, nikad neće biti potpuno prihvaćeni od drugih naroda pa je tako jedino rješenje za njihovu budućnost ostvarivanje vlastite države.¹¹ Kada je dijelove Sirije i Palestine počeo kontrolirati Mehmed Alija iz Kaira, činilo se da je došao povoljan trenutak za useljavanje Židova u Palestini. On je otvorio Egipat europskim posjetiteljima te je omogućio rad kršćanskih misija i organizacija u zemlji. 1838.g. Velika Britanija otvara konzulat u Jeruzalemu, koji je preuzeo skrb i za tamošnje Židove. U to vrijeme mnogi političari u Velikoj Britaniji otvoreno zagovaraju židovsko naseljavanje u Palestini, a neki čak spominju i mogućnost stvaranja židovske države. Upravo u 19.st. u srednjoj Europi se pojavljuju različite organizacije Židova koje su, zbog političkih i gospodarskih pritisaka, zagovarale povratak u „Obećanu zemlju“. Nastojanja da se Židovi nasele na području Palestine poduzimala je i britanska vlada. Tako je Lord Palmerston, tadašnji britanski ministar vanjskih poslova te budući premijer, 1840.g. poslao pismo britanskom konzulu u Istanbulu u kojemu mu napominje kako je među europskim Židovima prisutan snažan interes za povratak u Palestinu. Govori kako je u ekonomskom interesu Britanije da ambasador uvjeri sultana kako je i u njegovom interesu povratak i naseljavanje Židova u Palestinu. Potaknut tim stajalištima britanske vlade, londonski list *The Times* objavio je članak u kojem se tvrdi kako su razmišljanja o naseljavanju židovskog naroda u Palestini sada ozbiljno političko razmišljanje, a ne samo špekulacije. Premijer Benjamin Disraeli je još u mladosti napisao knjigu u kojemu su sadržani planovi o židovskom naseljavanju Palestine. U toj knjizi on otvoreno u tome vidi mogućnost ostvarivanja britanskih imperijalističkih interesa. Disraeli je preko lorda Salisburyja pokušao utjecati na osmanskog sultana da izda povelju kojom bi osmanska vlada odobrila osnivanje poduzetničkog društva što bi doprinijelo razvoju izvora materijalnih potencijala. U sklopu toga bi se i vršila kontrola naseljavanja, a smatralo se kako ima dovoljno kapitala koji bi se tamo investirao. Useljenici bi bili Židovi iz Rusije. Toj inicijativi priklonili su se i Francuzi pa su stoga i oni zajedno s Britancima podnijeli zahtjev Porti, ali sultan ih

¹¹ Moses Hess- german author and zionist, *Enciclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Moses-Hess> (pristup: 14.10.2019.)

je odbio. Disraeli nije odustajao te je s tim planom izišao i pred Berlinski kongres 1878.g. Disraeli se odlučio i na daljnji korak, a to je zahtjev za stvaranjem židovske države u Palestini koja bi bila pod britanskim protektoratom. Naravno da su ostale zemlje članice kongresa u tome prepoznale britanski imperijalistički motiv te je taj zahtjev odbijen.¹² Već je ranije spomenuto kako je u zapadnoj Europi, unatoč ostvarenju političke emancipacije Židova, u stvarnom životu bio i dalje prisutan antisemitizam, a on je bio prisutan i na području Bliskog istoka. Tako 1840.g. u sirijskom glavnom gradu Damasku dolazi do ubojstva franjevca Thomasa. Budući da je posljednji puta navodno viđen u židovskoj četvrti, za njegovo su ubojstvo optuženi Židovi. Tada je lokalni vođa policije započeo torturu protiv tamošnjih Židova pa su tako neki od njih bili prisiljeni na priznanje za organizaciju ubojstva te su nakon toga stravično ubijeni. Na to su reagirali židovski uglednici iz Britanije i Francuske. Londonski filantrop sir Moses Montefiore je zajedno s predstavnicima francuskih Židova Adolpheom Cremieuxom i Salomonom Muskom posredovao kod Mehmeda Alije, gospodara Egipta i Sirije, da oslobodi zatočene Židove u Damasku. Mehmed Alija je njihovu molbu uvažio te su zatočeni Židovi ubrzo pušteni na slobodu.¹³ Upravo je ta afera još više potakla Židove u Europi i SAD-u da razmatraju kolonizaciju Palestine. Montefiore i Cremieux su poduzimali značajne postupke kojim se nastojalo da se Palestina proglasi kao središte okupljanja Židova. 1882.g. dolazi do već spomenutog naseljavanja nekoliko ruskih Židova, koji su se prozvali grupom „Biluum“, na teritoriju Palestine. Upravo su oni bili prvi moderni židovski iseljenici u „Svetoj zemlji“.¹⁴ Pred kraj 19.st. val antisemitizma zahvatio je i Francusku. 1882.g. bankrotirala je kršćanska banka „Union Generale“, u kojoj su novac čuvali i brojni pripadnici francuske aristokracije. Vrlo brzo je pronađen krivac za tu nedaću, a riječ je naravno o Židovima. Novinar Edouard Drumont je 1886.g. objavio svoju knjigu pod naslovom „La France juive“ koja je dosegla veliku popularnost. I on je u toj knjizi za sve probleme Francuske okrivio Židove. Drumont je 1892.g. počeo uređivati dnevne novine pod naslovom *Libre parole* u kojima je nastavio antižidovsku kampanju. I ubrzo nakon toga, dolazi do vrhunca antisemitizma u Francuskoj. 1894.g. uhićen je kapetan francuske artiljerije pod imenom Alfred Dreyfus

¹² Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 111.-113.

¹³ Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 433.-435.

¹⁴ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 111., 113.

pod optužbom da je odavao vojne tajne njemačkoj vladi. Najčvršći dokaz toj optužbi bila je sličnost njegovog rukopisa s rukopisom jednog popratnog pisma koje je dobiveno iz njemačkog veleposlanstva. Unatoč tako slabim dokazima, Dreyfus je svejedno početkom 1895.g. osuđen, javno degradiran i doživotno izgnan na Vražji otok. Naravno, za vrijeme trajanja procesa trajala je snažna antisemitska kampanja pa je upravo činjenica da je Dreyfus bio Židov bila presudna za osuđujuću presudu. No, Dreyfus nije bio kriv, već major Marie Charles Ferdinand Esterhizy. Međutim, unatoč njegovoj dokazanoj nevinosti proces nije obnovljen! Nadležne institucije nisu željele da zbog nekog Židova bude narušen ugled francuske vojske. No, među Francuzima se ipak našlo ljudi koji su bili spremni boriti se za rehabilitaciju kapetana Dreyfusa. Tako je ugledni književnik Emile Zola uputio poznato pismo francuskom predsjedniku pod naslovom „Optužujem“. U Francuskoj je došlo do podjele između „dreyfusarda“ koji su se zalagali za pravdu i humanizam, te „antidreyfusarda“ koji su zastupali reakcionarne, antisemitske stavove. 1900.g. Dreyfus je napokon pomilovan, no rehabilitiran je tek 6 godina poslije te je tada imenovan i vitezom Legije časti. Upravo je tim činom Francuska spasila svoj obraz i pridonijela je tome da europska civilizacija ne potone u rasističko barbarstvo.¹⁵ Dolazak istočnoeuropskih Židova u zapadnoeuropske zemlje zabrinuo je tamošnje židovske zajednice. Stoga se sve više razmišljalo o konkretnim koracima ka ostvarivanju tisućljetnog sna o vlastitoj državi. U takvom kontekstu židovski novinar iz Budimpešte Theodor Herzl u veljači 1896.g. objavljuje knjigu pod naslovom „Židovska država. Pokušaj suvremenog rješenja židovskog pitanja“. ¹⁶ Herzl i njegovi sljedbenici su potom u kolovozu iduće godine sazvali skup u Baselu na kojem je formuliran „Baselski program“ prema kojem se osniva dom za Židove u Palestini. Autor tog dokumenta je Herzlov prijatelj Max Nordau.¹⁷ I palestinski Arapi i Osmanlije ubrzo su pokazali suzdržanost i nepovjerenje prema cionistima koji su, barem službeno, bili umjereni u nastojanjima da ostvare svoju državu na teritoriju Palestine u skladu s Baselskim programom. Cionisti su bili dvosmisleni kako bi izbjegli narušavanje političke ravnoteže Osmanskog Carstva koje je u to doba bilo u krizi. Kao što je ranije već spomenuto, u arapskom je svijetu tada postojala tolerancija prema židovskim naseljavanjima u Palestini jer su u tome vidjeli priliku za dobru zaradu od prodaje

¹⁵ Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 460., 461.

¹⁶ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, Zagreb, 2007, 420.

¹⁷ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*,. 120.

zemljišta, a korumpirana osmanska vlast je žmirila na kršenje zabrana o useljavanju Židova i ograničenja prodaje zemljišta.¹⁸ U prvim desetljećima 20. stoljeća među Židovima dolazi do drugog naseljeničkog vala u Palestinu. U razdoblju 1904.-1914.g. u Palestinu je uselilo između 35 000 i 40 000 Židova, ponovno najviše s prostora Ruskog Carstva. Iseljavanje tamošnjih Židova nisu potaknuli samo progoni, već ratne i revolucionarne okolnosti u kojima se Carstvo našlo: 1904.-1905.g. traje rusko-japanski rat, 1905.g. dolazi do prve ruske revolucije, a 1914.g. Rusija ulazi u Prvi svjetski rat.¹⁹

Prilog 1.- Theodor Herzl, začetnik političkog pokreta cionizma

3. Bliski istok u Prvom svjetskom ratu

Bliski se istok našao u Prvom svjetskom ratu kada je u njega ušlo Osmansko Carstvo. Ono je u to vrijeme gospodarilo arapskim zemljama- Sirijom Libanom, Palestinom, Mezopotamijom, središnjim dijelom arapskog poluotoka i Jemenom, a Egipat je, iako je bio uvelike osamostaljen i pod nadzorom Britanije, formalno je priznavao Osmansku vlast. Prvi svjetski rat bio je sukob između dva saveza europskih država oko imperijalističkih interesa. Rat se većinom vodio u Europi, ali i u kolonijalnim posjedima europskih država, pa tako i na Bliskom istoku. Velika Britanija, Francuska i

¹⁸ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 421.

¹⁹ Kasapović, M., *Politički sustav i politika Izrael*, 42.

Rusija predvodile su savez Antante, a Njemačka, Austro-Ugarska i Italija Centralne sile. Države Antante su isprva bile u nepovoljnijem položaju, ali su imale veće ljudske rezerve, veću proizvodnju, bogatije sirovine i veći broj kolonija. Države Antante su također imale povoljnije geografske položaje jer su većinom imale pristup moru na kojima se vršio odvoz resursa, ljudi i robe. Uz to, zemlje Antante su primale pomoć i iz SAD-a.²⁰ Osmansko je Carstvo u ratu službeno stalo na stranu Njemačke 31. listopada 1914.g. Zemlje Antante, a posebice Velika Britanija, pribojavale su se osmansko-njemačkog saveza iz dva razloga. Prvi je bio taj da bi Njemačka i Osmansko Carstvo preko Sirije i Palestine mogli ugroziti Sueski kanal, a drugi je razlog bilo mogući poziv carigradskog kalifa Mehmeda V. muslimanima Osmanskog Carstva na džihad protiv država Antante. Kalif je tada još uvijek bio vrhovni vjerski autoritet svih muslimana te bi njegov eventualni poziv mogao imati snažan odjek među mnogobrojnim muslimanskim stanovništvom. Mehmed V. je 15. studenog 1914. doista proglasio „sveti rat“ zemljama Antante. No, poziv je doživio totalni neuspjeh, većina ga je muslimana ignorirala. Razlozi tomu su buđenje arapskog nacionalizma koji je u osmanskoj imperijalnoj vlasti, a sve više i u mladoturskom nacionalističkom pokretu, vidio prepreku ostvarivanju svojih ciljeva. Drugi je razlog utjecaj vješte britanske diplomacije. Britanci su Arapima obećali stvaranje nacionalnih država ako im pomognu u borbama protiv Osmanskog Carstva. Većina je Arapa povjerovala britanskim obećanjima.²¹ Sile Antante brzo su otvorile bojište protiv Osmanlija. Krajem 1914.g. Britanci su pripojili Cipar, koji je još od ranije bio pod njihovom okupacijom.²² Početkom 1915.g. Saveznici organiziraju ofenzivu prema Tjesancima (Bosporu i Dardaneliju), te prema Galipolju. Ta je akcija bila poznata pod nazivom „Dardanelska operacija“. Cilj je bio povezivanje Saveznika (Britanije i Francuske) s Rusijom preko Tjesnaca, izbacivanje Osmanskog Carstva iz rata te ubrzavanje odluke balkanskih država da uđu u rat te da prisile Bugarsku da stane na stranu Antante. No, ta je operacija završila porazom Saveznika ponajprije zahvaljujući osmanskim miniranjem Tjesanaca što je otežavalo prilaz savezničkim brodovima.²³ U idućim mjesecima britanske snage doživljavaju poraze u bitkama protiv osmanskih jedinica u dolini rijeka Eufrat i Tigris.

²⁰ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 180.-182.

²¹ Havel, *Arapsko-izraelski sukob: Religija, politika i povijest Svete zemlje*, 367., 368.

²² Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 180.-183.

²³ Bitka za Dardanele, *Povijest.net.*, <http://povijest.net/2018/?p=635> (pristup. 14.10.2019.)

Žrtve su bile velike. Nekoliko tisuća britanskih vojnika bilo je zarobljeno. U veljači Osmanlije zajedno s njemačkim oficirima napadaju na Sueski kanal, jedan od najvažnijih britanskih strateških položaja. Britanci su stoga morali slati dodatne snage kako bi branile Egipat. 1916.g. dolazi do otvaranja fronte na Kavkazu. Rusi u veljači zauzimaju Trabzon, a u svibnju Erzican. U lipnju Britanci pokreću ofenzivu preko Sueza, prelaze preko Sinaja i zaustavljaju se u Gazi. U Egiptu dolazi do prestanka formalne osmanske vlasti te do uvođenja britanskog protektorata. Na vlast u Egiptu dolazi sultan Husein Kamel. U deklaraciji o protektoratu Britanci su vodili računa o tome da ne povrijede lokalpatriotske i vjerske osjećaje tamošnjeg stanovništva. Stoga oni tvrde kako status britanskog protektorata neće imati negativnih posljedica po kalifa. No, Britanci su morali pronaći još jakih arapskih saveznika. U to doba ključnom figurom postaje veliki šerif meke, Husein ibn Ali. Britanci su računali na njegovo antiosmansko raspoloženje još od gradnje „hodočasničke željeznice“ do Meke. Britanci su ga nazivali „vođom Arapa“ iako on tada to nije bio. Njegova jedina prednost bilo je to što mu je središte bilo u Meki, duhovnom središtu muslimana. I osmanska ga je vlast željela pridobiti na svoju stranu želeći da javno podupre „sveti rat“ muslimana. No, Britanci su od Huseina tražili da proglasi „sveti rat“ osmanskoj vlasti. Husein se tako našao pred dvojbom kojoj strani se prikloniti. Nije volio Osmanlije zbog njihovog zanemarivanja arapskih problema, ali bio je ugledni musliman te se od njega očekivalo pokoravanje kalifu. S druge strane, Britanci su mu bili nepouzdana zbog svojih kolonijalističkih postupaka u arapskom svijetu te zbog toga što su bili kulturno različiti od njega i njegovog naroda. Huseinova autoritet više je bio moralne nego vojne ili političke prirode. Imao je vojsku od samo nekolicine stotina beduinskih ratnika. Razmišljajući o Britancima kao potencijalnim saveznicima, on je na početku rata u Kairo poslao svog sina emira Abdulaha u tajnu ispitivačku misiju. Tamo se Abdulah sastao s britanskim predstavnikom na Srednjem istoku lordom Kitchenerom. Na njihovom sastanku nisu donesene nikakve značajne odluke, što je ipak odgovaralo objema stranama. Abdulah se nije želio kompromitirati prevelikim vezivanjem uz Britance, a Kitchener nije još smio pokazati kako Britanija odustaje od svoje podrške Osmanlijama, koje su formalno podržavali čitavo stoljeće, a i tada je bila u pregovorima s njihovom vladom. Huseinova politika u prvim ratnim godinama temeljila se na oprezu i držanju distance. Osmanlije je držao u određenoj nadi, a istovremeno je bio u kontaktu s Britancima kako bi dobio njihovu podršku. Njegove glavne osobine bile su lukavost, dvoličnost i smisao

za intrige. Također je želio osluhnuti kakvo je raspoloženje kod Arapa u Damasku, Bagdadu, Jeruzalemu i Bejrutu. No, vodeći Arapi na Arapskom poluotoku izvan područja njegova vladanja bili su većinom proturski raspoloženi. Njihova je snaga u svakom pogledu bila nedostatna, osim u međusobnim borbama. Ibn Saud, koji je bio poznat po vojnim sposobnostima još je ranije priznao osmansko vrhovništvo. I njemu se otvorila šansa da pregovara s Britancima, da im ponudi svoj teritorij i vlast pod kontrolu ako mu zauzvrat obećaju neovisnost, teritorijalni integritet njegova područja te godišnju novčanu pomoć. Kada je izbio rat, lord Kitchener je pozvan da u Londonu obnaša funkciju ministra rata. Osjećajući kako nije dovršio posao na Bliskom istoku, obećao je emiru Abdulahu da će Britanija pomoći Arapima protiv svake strane agresije ako im Arapi pruže pomoć u ratu. Britaniji je u Prvom svjetskom ratu, a i poslije njega, bila potrebna arapska pomoć pa se služila svim sredstvima kako bi to osigurala. Kao što je već spomenuto, Arapi su većinom povjerovali britanskim obećanjima zbog njihove vješte diplomacije. Posao je tako sklopljen. Uspostavljena je pismena linija između Huseina i visokog tajnika Britanije sir Henryja McMahon. Od 14. srpnja 1915.g. do 30. ožujka 1916.g. putovali su pismonoše od jednog do drugog pregovarača čak 10 puta! Tako je naziv za ovu prepisku u povijesti ostao zabilježen kao „Husein-McMahonova korespondencija". Ona se odnosi na uvjete uz koje arapski vođa prišao na stranu Britanaca ustankom protiv osmanske vlasti, odnosno na britanske obaveze u ostvarivanju arapskih zahtjeva za nezavisnoću od Osmanskog Carstva. Huseinovi su uvjeti bili priznanje neovisnosti arapskih država pod njegovim vodstvom te obnova arapskog kalifata kojim bi upravo on predsjedao. Sporna je točka bio nezavisni teritorij. Husein je želio da to bude sav teritorij od južnih dijelova Anadolije do čitavog prostora Arapskog poluotoka, osim Adena. To je Britancima bilo neprihvatljivo. Još jedan kamen spoticanja bilo je i pitanje Palestine, iako je bila u isključenoj zoni. Ona se nalazila istočno od provincije Damask i obuhvaćala je čitavu Transjordaniju, ali ne i dijelove od spomenuta četiri velika grada. Britanci su smatrali kako Palestina ne može biti potpuno nezavisno područje. Takvo definiranje geografskog prostora, o kome se vodila prepiska, ostalo je nerazjašnjeno i moglo se tumačiti na više načina. Britanija je tom prepiskom na kraju uspjela dobiti Huseinovu podršku u ratu te klimavo savezništvo s Arapima. No, Arapi nisu znali da Britanija u isto vrijeme vodi razgovore i s cionistima oko Palestine. Iz svih ostalih dogovora proizlazilo je da Britanci nikada nisu ni namjeravali dati potpunu neovisnost arapskim zemljama pa ni ispunjenje obećanja koja su dali Arapima. Njihov

imperijalni interes za tim područjima bio je prevelik da bi se odrekli zona utjecaja.²⁴ U lipnju 1916.g. Husein je sa svojim arapskim snagama podigao ustanak protiv Osmanlija, što je u sukob privuklo široke slojeve arapskih feudalaca, kao i zagovornika arapske nezavisnosti. U pobuni je sudjelovalo oko 70 000 pobunjenika.²⁵ Kako bi ugušili ustanak, Osmanlije su imenovale Džemala-pašu zapovjednikom osmanskih snaga u Damasku. Nije uspio osloboditi Kairo, ali je radikalnim metodama pokušao ugušiti antiosmanska raspoloženja među Arapima, Armencima i kršćanima. Osmanske su snage izvršile vješanja tih nacionalista te je Husein stao na čelo arapskih pobunjenika. Arapske je pobunjenike predvodio Huseionov sin Fejsal, koji je donedavno i sam bio naklonjen Osmanskoj vlasti, ali se razočarao nakon osmanskog pokolja u Siriji. U pratnji Fejsala bio je T.E.Lawrence, mladi arheolog i arabist koji je bio pridodan kao obavještalac britanskom štabu u Kairu. Zbog svoje briljantnosti, pokretljivosti i izdržljivosti bio je legenda za Arape s kojima je često lutao dugim pustinjskim putevima. Njegovo jahanje u beduinskoj odjeći je dodatno motiviralo Arape s kojima je terorizirao osmanske garnizone. Njegova glavna meta bila je željeznica Damask-Medina. Jedna od najvećih pobjeda njegovih snaga dogodila se 6. srpnja 1917.g. kada su njegovi i Fejsalovi vojnici uspješno osvojili crvenomorsku luku Aqabu pritom pobivši čak 1200 osmanskih vojnika, a izgubivši samo dvoje svojih. Sličnu aktivnost kao Lawrence za Britance u Arabiji razvio je i Charles Francois George Picot za Francuze.²⁶ Uputstvo koje je Picot dobio od francuske vlade pokazuje kakvim su se načinima vođenja rata saveznički agenti koristili u arapskom svijetu: „...Novcem ćete nagrađivati dezertere i napade na željezničke pruge i prometne veze. Plemenima koja se izjasne za našu stvar dat ćete oružje i municiju, te organizirati od njih bande, sposobne da uznemiruju našeg neprijatelja...”²⁷ Iz ovoga se vidi da je glavna taktika arapskih pobunjenika bilo gerilsko ratovanje, što je i razumljivo kada se bori s brojčano nadmoćnijim neprijateljem. Takav je način ratovanja bio prisutan i prije, a i kasnije u nekim sukobima protiv moćnijih sila kako bi im se otežalo prometovanje i komunikacije te kako bi se njihove vojnike zateklo nespremne. U travnju i svibnju 1916.g. zemlje Antante (Velika Britanija, Rusija i Francuska) napravile su plan o podjeli azijskih dijelova Osmanskog Carstva nakon što

²⁴ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 185.-189.

²⁵ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 422.

²⁶ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 191., 192.

²⁷ Isto, 192.

rat završi, budući da se poraz Osmanlija uvelike nazirao.²⁸ U duhu takvih nagađanja došlo je do sporazuma između šefova diplomacije Francuske i Velike Britanije, Charlesa Françoisa Georga Picota i Marka Sykesa. Njime je određena podjela mandata nad područjima Srednjeg istoka između Velike Britanije i Francuske. Britaniji je pripao mandat nad Palestinom i Transjordanijom, a Francuskoj mandat nad Sirijom i Libanom. Nakon rata, 24. srpnja 1922.g. britanski mandat nad Palestinom potvrdila je Liga naroda te je prvi visoki povjerenik Velike Britanije za Palestinu postao sir Herbert Louis Samuel, koji je podrijetlom bio Židov.²⁹ Rusija isprva nije prihvaćala taj sporazum. Ona je željela stvaranje tampon države između britanskih, francuskih i ruskih posjeda. Zbog tog i drugih prigovora došlo je do naknadnih razgovora između predstavnika ovih triju država koji su nakon mukotrpnih pregovora urodili plodom. Rusija je prihvatila sporazum kojim su joj dodijeljena područja Trapezunt, Erzerum, Van i Bitlis, dio Kurdistan te pojas uzduž obale Crnog mora zapadno od Trapezunta. Italiji, koja je naknadno ušla u rat na strani Antante isprva nije bilo predviđen nikakav teritorij. No, kada su nakon početnih oklijevanja Talijani proglasili rat Njemačkoj 1916.g., veliki dio južne i jugozapadne Anadolije bio je dodijeljen Italiji. Od područja Turske ostala su samo područja srednje i sjeveroistočne Anadolije. Nakon dolaska sovjetske vlasti u Rusiji, Sovjeti su poništili sve tajne neravnopravne ugovore koje je potpisala carska diplomacija i koji su bili usmjereni na osvajanje tuđih prostora, između ostalog i ugovor o podijeli Osmanskog Carstva i Perzije. Ubrzo su ruske snage bile povučene s tih područja. Arapi i cionisti su se protivili „Sykes-Picotovom” sporazumu jer nije bio usklađen s obećanjima iz „McMahon-Huseionove prepiske”, a ni s obećanjima danima Židovima. U Rusiji, koja je bila središte nacionalnog buđenja Židova, dolazi do priklanjanja socijalističkim snagama. Budući da su sovjeti zagovarali socijalističke ideje jednakosti, a Židovi su bili ugnjetavani zbog nacionalnih i vjerskih predrasuda carskoga režima, razumljivo je zašto je velik broj Židova sudjelovao u provedbi revolucije u Rusiji. Pobjedom boljševika ukidaju se nacionalne stege te Židovi dobivaju sva građanska prava. No, revolucijom su bili pogođeni privilegirani gornji i donji slojevi, kojih je bilo dosta među židovskim pučanstvom. Također, dolazi i do zatvaranja granica, što je značilo prekid kontakta s međunarodnom židovskom

²⁸ Isto, 192., 195.

²⁹ Britanci dobili mandat za upravljanje Palestinom (1922.), *povijest.hr*, <https://povijest.hr/nadanasjidan/velika-britanija-dobila-mandat-za-upravljanje-palestinom-1922/> (pristup 14.10.2019.)

zajednicom. Svjetska židovska organizacija nastoji različitim intervencijama olakšati položaje svjetskih židovskih zajednica u ratnim prilikama. Takva pomoć najviše dolazi iz SAD-a gdje su Židovi bili moćni i sigurni od rata, pa se tako tamo osniva i Fond za pomoć židovskim vojnicima i mornarima. Kada se govori o odnosima Velike Britanije i cionista, svakako je zanimljivo spomenuti jedan pokušaj rješenja židovskog pitanja još prije Prvog svjetskog rata. Britanski ministar kolonija Joseph Chamberlain je 1903.g. cionistima ponudio osnivanje židovske države u Ugandi. S tim se prijedlogom složio i sam Theodor Herzl kojemu nije bilo toliko važno da pod svaku cijenu židovska država bude u Palestini. 1903.g. o tome raspravlja 6. cionistički kongres koji u Ugandu šalje komisiju. Ta je komisija Ugandu ocjenila kao zemlju nepovoljnu za useljavanje pa je taj prijedlog konačno odbačen na 7. cionističkom kongresu koji je zaključio kako ostvarenje židovskog sna za vlastitom državom može biti ostvaren jedino u zemlji svojih pradjedova, u Palestini. U to se vrijeme na sceni pojavljuje Haim Weizmann, uz Herzla svakako najutjecajniji predstavnik političkog cionističkog pokreta. 1903.g. osnovao je „praktični cionizam“, a godinu dana kasnije odlazi iz Rusije u Veliku Britaniju. 1906.g. sastao se s budućim britanskim ministrom vanjskih poslova Lordom Arthurom Balfourom.³⁰ Balfour je od Weizmana inzistirao da prihvati plan o naseljavanju u Ugandu na što mu je on odgovorio protupitanjem o tome kako bi njemu bilo da mu ponude Pariz umjesto Londona. Balfour mu je na to dogovorio kako Britanci već imaju London, na što mu je Weizman ponovno odgovorio: „To je istina gospodine Balfour, ali mi smo imali Jeruzalem dok je London bio močvara“.³¹ Ovaj citat jasno govori o tome da cionisti smatraju kako je njihovo povijesno pravo da se usele u Palestinu, na što su svakako utjecali i biblijski motivi, bez obzira što Arapi na tome području žive već preko tisuću godina. Taj je razgovor ostavio traga na Balfoura kasnije pa će tako za vrijeme obnašanja dužnosti ministra vanjskih poslova Velike Britanije ponovno sresti Weizmana i pokazati kako je promijenio mišljenje pa je tako Weizmannu rekao: „Razmišljao sam o našem razgovoru iz 1906.g. i vjerujem da ćete kad topovi zašute imati svoj Jeruzalem“.³² Balfour je nakon toga objavio jedan vrlo važan dokument, deklaraciju upućenu potpredsjedniku britanske cionističke federacije lordu L.W.Rotschildu. Njome je predstavnik britanske vlade obećao drugoj (židovskoj) naciji

³⁰ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 194., 195.; 197.-199.

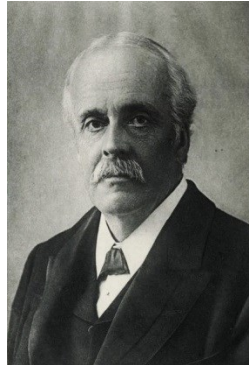
³¹ Isto, 200.

³² Isto, 201.

zemlju na kojoj je živjelo neko drugo stanovništvo, odnosno stvaranje „nacionalnog doma“ židovskog naroda u Palestini, pod uvjetom da se ne ugroze prava drugih vjerskih zajednica na tom prostoru.³³ Milovan Baletić u knjizi „Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela“ navodi kako su riječi „nacionalni dom“ podložne različitim tumačenjima njihova značenja. Neki tvrde da je ta riječ na engleskom jeziku napisana neodređenim članom, a neki da je napisana određenim članom, što može značiti ili otvorenu podršku uspostavljanja političkog središta Židova u Palestini ili samo moralnu potporu osnivanja isključivo duhovnog središta za Židove na tom prostoru. Ja osobno smatram kako je zbog utjecaja Weizmanna Balfour ipak mislio na osnivanje političkog središta židovske države u Palestini, a da je činjenica da je Balfour bio i filozof te da je britanska diplomacija bila vrlo vješta u manipuliranju tumačenjima, utjecala na to da se ovaj dokument može interpretirati i na jedan i na drugi način. Arapi su, očekivano, na sličan način tumačili taj dokument i smatrali su kako su Britanci izdali obećanja koja su im dali. Britanci su, kao što sam i spomenuo, govorili kako oni nisu ništa obećali te kako arapsko tumačenje nije točno. Što se tiče Židova, oni su isticali važnost ispunjenja biblijskog zavjeta o povratku u Jeruzalem. Većina je tadašnjih država prihvaćala i podupirala pravo prednosti Židova u odnosu na Arape, koji su često potpuno ignorirani, a njihovi su se interesi zanemarivali. Židovi tada, a i mnogi kršćani, Palestinu su zamišljali u biblijskoj verziji, dok se o realnom stanju u Palestini tada uopće nije htjelo ozbiljno razgovarati. Tako se ponavlja problematika spomenuta u ranijem poglavlju, a to je utjecaj religije na politički program. Tako vjerski cionizam postaje i politički te kolonijalni. „Balfourovu je deklaraciju“ tako mogla opravdati samo „duhovna“ komponenta što je teško moglo biti najveće mjerilo opravdanosti političkih zahtjeva. Stoga se britanska politika prema Palestini u to vrijeme može smatrati tamnom stranom britanske imperijalističke povijesti. U travnju 1917.g. u rat na strani saveznika ulazi i SAD. To je donijelo prevlast državama Antante. Rusija je bila iscrpljena, a stanovništvo je bilo nezdavodoljno zbog neimaštine prouzrokovane ratom te je u listopadu došlo do „boljševičke revolucije“ kojom na vlast dolaze Sovjeti, a Rusija ubrzo i izlazi iz rata. Na Bliskom su istoku britanske snage 11. prosinca 1917.g. napokon ušle u Jeruzalem, a njihov zapovjednik Edmund Allenby postao je 35. osvajačem u povijesti toga grada. U završnoj britanskoj ofenzivi, skupa s Fejsalovom „Arapskom legijom“ u rujnu 1918.g.

³³ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 422., 423.

kod Megidda je ugušen zadnji osmanski otpor. 1. listopada pada Damask, a nakon toga i Bejrut i Alep. 30. listopada Osmansko Carstvo je u Mudrosu potpisalo sporazum o primirju s Velikom Britanijom, a dan poslije i s Francuskom. 11. studenog kapitulirala je i Njemačka te je tako završen Prvi svjetski rat pobjedom Antante. Raspala su se čak 4 velika europska carstva: Rusko, Austro-ugarsko, Njemačko i Osmansko.³⁴

Prilog 2.- Arthur Balfour, autor deklaracije kojom je obećano stvaranje židovskog „nacionalnog doma" u Palestini

4. Bliski istok između dva svjetska rata

Odlukom konferencije u San Remu u travnju 1920.g. mandat nad Sirijom i Libanom pripao je Francuskoj, a mandat nad Irakom, Transjordanijom i Palestinom pripao je Velikoj Britaniji. Tako su obećanja dana Arapima za stvaranje nacionalnih država bila odgođena zbog toga što su interesi pobjedničkih sila u tim dijelovima prijašnjeg Osmanskog Carstva imali prednost.³⁵ Fejsal je, uz pomoć Britanaca, 1921.g. proglašen kraljem Iraka, a njegov brat Abdulah postao je kraljem Transjordanije koja je kasnije izdvojena iz britanskog mandata i transformirana u državu Jordan u kojoj je i dalje kraljeva Abdulah pod britanskom zaštitom. Dotadašnji vođa svih Arapa Husein bio je nezadovoljan zbog neispunjavanja svih britanskih obećanja prije rata. Nakon završetka rata pustinjski ratnik Ibn Saud pokušava proširiti svoju vlast nad arapskim

³⁴ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 202.-207.; 209.-210,

³⁵ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 423.

prostorima koji nisu bili pod britanskom upravom. 1919.g. njegova vehabistička vojska pobjedila je Huseinove snage, a 1921.g. konačno su porazili svoje najveće neprijatelje još iz doba osmanske vladavine, Rashidi emire. 1924.g. Saudove snage konačno osvajaju Hedžas i Meku te se Husein povukao s prijestolja u korist sina Alija te je pobjegao na Cipar. Alij nije bio u zavidnoj situaciji te su dvije godine poslije pale i Medina i Džeda. Ibn Saud se proglasio kraljem Hedžasa, a Velika Britanija je priznala njegovu vlast. 1932.g. Ibn Saud postaje kraljem Saudijske Arabije te će vladati čitavim poluotokom, osim šaikata pod britanskom upravom i Jemena.³⁶ 1919.-1923.g. traje treći naseljenički val u Palestini, a tada se u Palestinu naselilo oko 35 000 Židova, i to ponovno najviše iz tadašnje Rusije te iz Poljske. To je iseljavanje većinom bilo motivirano „boljševičkom revolucijom“. 1924.-1931.g. u Palestini traje najmasovniji naseljenički val. Njega su također većinom činili Židovi iz Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR-a) te iz Poljske. Tijekom tog razdoblja se u Palestinu doselilo oko 85 000 Židova. Taj se val od ostalih razlikovao po socijalnoj strukturi stanovnika. I dok su u prethodnim valovima većinu naseljenika činili manualni radnici, oni u ovom valu čine samo trećinu naseljenika. Ostali su uglavnom bili sitni trgovci, posrednici i poslovni ljudi koji su doneseni kapital uložili u napredak industrije, građevinstva, trgovine i voćarstva. Najviše su se naseljavali u gradovima Tel Avivu i Haifi, pa tako Tel Aviv postaje privredno, upravno i gospodarsko središte židovske zajednice u Palestini („Jišuva“).³⁷ Između 1923. i 1929.g. u Palestini dolazi do teške gospodarske situacije, a posebice je bila teška za mladež anarhističkih uvjerenja. Zbog toga se puno Židova i iselilo iz Palestine. Židovi lijeve političke orijentacije bili su ujedinjeni u „Legiju rada“. Oni su se sukobljavali s glavnim vođama cionističkog pokreta, najviše oko istjerivanja arapskog proletarijata sa zemlje koju je kupovao arapski kapital, a također i sa socijaldemokratskim cionistima koje su nagovarale židovske poduzetnike da ne primaju arapske radnike, već isključivo židovske. Što se tiče Židova demokratsko-liberalne orijentacije, treba posebno istaknuti Brit Šalom („Mirovni pakt“). On je 1926.g. počeo oživljavati cionizam kao više duhovni, a ne politički put. Njegov pokretač bio je Ahad Ham. Iz „Brit Shaloma“ je 1938.g. nastao „Ihud“ („savez“). 1923.g. u Palestini dolazi do osnivanja Komunističke partije čiji je glavni tajnik u periodu 1934.-1943.g. bio Radwan al Hilou, zvan Musa. Oni su imali

³⁶ Baletić, M., *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 224.-226.

³⁷ Kasapović, *Politički sustav i politika Izraela*, 44.-46.

zadatak ostvarivanja suradnje s lijevim strujama Nacionalnog palestinskog pokreta. No, takve su ekstremno lijeve skupine ipak bile u političkoj manjini u Palestini. Među cionistima je još 1909.g. osnovana organizacija „Hašomer hacair“ („Mladi stražar“). Tijekom 1930-ih godina je, uz pomoć Židova koji su služili u britanskoj policiji, osnovana organizacija „Hagana“ („Obrana“), koja će nastati kao odgovor na terorizam nezadovoljnih Arapa. „Hagana“ je i sama počela provoditi terorističke aktivnosti.³⁸ Početkom 30-ih godina 20.st. dio „Hagane“ se odvojio i osnovao još radikalniju organizaciju „Irgun“ iz koje će još kasnije nastati „Grupa Stern“.³⁹ Osnivane su i sindikalne organizacije. Prva među njima bila je „Histatrud“, koja je osnovana 1920.g. u Haifi. 1930.g. osnovana je eksplicitna politička organizacija „Partija zemljoradnika Izraela“ koja je bila poveznica između cionističkog vodstva i širokih slojeva židovskog naroda. Među istaknutim pojedincima iz te organizacije bili su D.Ben Gurion, Y. Ben Zvij, B. Kaznelson i I. Tabenkin. Arapsko stanovništvo, s druge strane u tom razdoblju borilo za neovisnost. Dok je mandatna administracija promovirala različite organizacijske i birokratske strukture s promjenjivim udjelom arapskih i židovskih predstavnika, sve se više približavao njezin kraj, što je trebalo značiti stvaranje nezavisne države Palestine. Među arapskim vodstvom u Palestini postojale su različite interesne skupine. Tako je utjecajna obitelj Našašibi bila sklona suradnji s Britanijom, a obitelj Huseini bila je, očekivano, gorljiv zagovornik ostvarenja nacionalnih ciljeva Arapa koji proizlaze iz ranijih britanskih obećanja. Tako se u ovom razdoblju bilježi nekoliko velikih sukoba između palestinskih Arapa i Židova. Prvi je izbio u ožujku 1920.g., drugi u svibnju 1921.g., a 1933.g. odvijale su se velike demonstracije. Najveća pobuna trajala je čak 3 godine (1936.-1939.). Tu je pobunu predvodio vođa Vrhovnog arapskog komiteta (organizacija koja je okupljala glavne palestinske stranke Arapa), jeruzalemski muftija Hadži Muahmed Amin al- Huseini. Pobuna je prerasla u gerilsko ratovanje koje je gušila britanska vojska. Za vrijeme tih nemira u Palestinu pristižu razne komisije Britanije kako bi ispitale stvarno stanje među stanovništvom kako bi se pronašlo najpovoljnije rješenje i za Arape i za Židove. Tako u Palestinu redom pristižu 1921.g. Haycraftova komisija, 1929.g. Shawova komisija, a 1931.g. Frenchova komisija. One su iznijele i neke značajne prijedloge.⁴⁰ Najznačajniji izvještaj jedne

³⁸ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 423.-425.

³⁹ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 251.

⁴⁰ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 425., 426.

komisije bio je onaj lorda Pella iz 1937.g. Njime je predviđena podjela Palestine na arapski i na židovski dio. No cionisti i Arapi nisu željeli pristati na kompromis te su i dalje zahtjevale monopol na državu u Palestini bez ustupaka protivničkoj strani. Što se tiče Židova u dijaspori, najznačajnijima se čine položaji Židova u fašističkoj Italiji i nacističkoj Njemačkoj. U Italiji Židovi nisu bili mnogobrojni te su se držali svoje tradicije i nisu bili previše povezani sa svjetskim Židovima, stoga vlast u njima nije vidjela nikakvu prijetnju. U Italiji tada postoje 3 struje Židova: fašisti, antifašisti i cionisti. Mnogo je Židova bilo naklonjeno fašistima te im je vlast obećala sigurnost ako joj ostanu vjerni. No, jedna je grupa antifašističkih Židova 1934.g. prosvjedovala protiv fašističke vlasti, što je vlast potaklo da u tisku pokrene oštru kampanju protiv Židova. Židovi profašističke organizacije su na to reagirale izdavanjem lista „Naša zastava“ u kojoj izražavaju vjernost fašizmu. Cionisti su se u Italiji u to vrijeme bavili većinom povijesnim temama te su objavljivali knjige na temiku povratka u „Obećanu zemlju“. U Njemačkoj je situacija znatno drugačija. Tamo 1933.g. na vlast dolazi Adolf Hitler koji pokreće žestoku antisemitsku kampanju.⁴¹ Atisemitizam u u Europi, pa tako i u Njemačkoj nije bio nova stvar pa je tako Hitlerova politika samo predstavljala vrhunac protužidovskih tendencija prisutnih u njemačkom društvu. Tako su 1933.-1938.g. u Njemačkoj doneseni rasni zakoni kojima se Židovima oduzimaju gospodarska, kulturna i građanska prava, s ciljem njihova iseljavanja. Nacisti tada masovno zapljenuju židovsku imovinu. 1935.g. oni kolektivno gube njemačko državljanstvo, a 1938.g. dolazi do velikih progona Židova i do spaljivanja sinagogi.⁴² Upravo u tom razdoblju započinje peti naseljenički val Židova u Palestinu tijekom kojega je u Palestinu doselilo oko 300 000 Židova, i to naravno najviše iz Njemačke te ostalih zemalja koje je Hitler okupirao u Drugome svjetskom ratu.⁴³ Budući da se nazirao početak još jednog velikog rata, Velika je Britanija odlučila umiriti Arape kako se ne bi ugrozili britanski interesi na Srednjem istoku, te tako 1939.g. izdaje tzv. „Bijelu knjigu“ kojom je ograničena godišnja stopa useljavanja Židova u Palestinu, čime je dijelu Židova onemogućeno da spase živote u vrijeme nacističkih progona. Osim toga, ta je knjiga također donijela i ustav buduće palestinske države koji bi trebao stupiti na snagu kroz 10 godina.⁴⁴ 1.

⁴¹ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 265.; 281.-282.

⁴² Isto, 281.

⁴³ Kasapović, *Politički sustav i politika Izraela*, 46., 47.

⁴⁴ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 426.

rujna 1939.g. Hitler je započeo napad na Poljsku te je time započeo Drugi svjetski rat. On će za milijune Židova značiti totalno istrebljenje.⁴⁵

5. Drugi svjetski rat i holokaust

Prije samog napada nacista na Poljsku, dogodili su se pripojenje Austrije Njemačkoj, okupacija Rajnske oblasti, Munchenski sporazum, Sporazum Hitler-Staljin te podjela Poljske između njih dvojice. Suprotstavljene strane činile su Sile osovine (Njemačka-Japan-Italija) i Saveznici (Velika Britanija, Francuska, SSSR, kasnije i SAD) te saveznici obiju saveza.⁴⁶ Nijemci su brzo osvojili Poljsku u kojoj je živjelo oko 2,5 milijuna Židova. Oko milijun Židova živjelo je u dijelu Poljske koji je bio pod okupacijom SSSR-a. Mnogi su Židovi sa zapada pokušali pobjeći u istočni dio Poljske, međutim Nijemci su zatvorili granicu te su se zatečeni Židovi našli u bezizlaznoj situaciji. U studenom 1940.g. je donesena odluka kojim se uvodi srednjovjekovni običaj označavanja Židova „žutim trakama“, Tada je došlo do masovnih likvidacija i progona poljskih Židova te se ponovno uvode geta, od kojih je najveći bio u glavnom gradu Varšavi. 1940.g. Hitler kreće u napad na Francusku. Nijemci su uspjeli osvojiti pola države, uključujući i čitavu obalu na Atlantiku. Na jugu Francuske upravljala je marionetska višijevska vlada. 1941.g. Nijemci kreću na Balkan te bez većih problema zauzimaju Jugoslaviju i Grčku. Nakon toga Hitler je donio odluku o napadu na SSSR. Na jugu SSSR-a Hitlerove su snage osvojili područja najgušće naseljena židovskim stanovništvom- Krim i krajeve oko Odese, u kojima je živjelo dvije trećine sovjetskih Židova. Pod njemačku su vlast tada došli i Židovi u sovjetskom dijelu Poljske kao i Židovi u osvojenim baltičkim zemljama.⁴⁷ U ljeto 1941.g. počela je posljednja faza njemačkog postupanja prema Židovima, a to je konačno istrebljenje. Tada se po Hitlerovoj zapovjedi započelo s planom „o konačnom rješavanju židovskog pitanja“. Od početka 1942.g. organiziran je sustav koncentracijskih logora, od kojih su većina najzloglasnijih bili smješteni na teritoriju Poljske (Auschwitz, Treblinka, Majdanek, Sobibor).⁴⁸ Na početku mučenja u logorima, ukoliko ih nisu strijeljali, Židovi su prije

⁴⁵ Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 482.

⁴⁶

⁴⁷ Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 482., 483.

⁴⁸ Holokaust, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25975> (pristup: 14.10.2019.)

smrti prolazili kroz nezamislivo mučenje puštanjem ispušnih plinova. Kasnije je njihovo ubijanje usavršeno, Nijemci su razvili brzo djelujući plin ciklon- B. Na taj su način nacistički vojnici ubijali Židove tzv. „racionaliziranim postupkom" u za to posebno namijenjenim željezničkim vagonima ili u prostorijama koje se kamufliralo kao „kupaonice s tuševima". Tako su Židovi osuđeni na smrt slani goli u prostorije gdje su ih trovali plinom. Njihova imovina im je još ranije bila oduzeta.⁴⁹ Što se tiče prostora Bliskog istoka u to vrijeme, Nijemci su pokušavali iskoristiti arapsko nezadovoljstvo britanskom politikom na tom području te pridobiti ih na svoju stranu. Također su pomagali i u organiziranju nekih nacionalističkih pobuna. U tome su imali određenih uspjeha u Palestini, Egiptu i Iraku. Slične je pokušaje imala i Italija, ali s manje uspjeha jer je i ona sama bila kolonijalna sila na tom prostoru budući da je imala 215 000 vojnika u Italiji te 200 000 u istočnoj Africi. Nijemci su Talijanima poslali u pomoć „Afrički korpus" predvođen generalom Rommelom („pustinjskom lisicom") zbog toga što su Talijani doživljavali vojne neuspjehe u brobama s Britancima na egipatsko-libijskoj granici. U proljeće 1941.g. njemačko-talijanska ofenziva protjerala je Britance iz Cirenaike i prodrjela je na područje Egipta. Britanci su pod vodstvom zapovjednika Montgomeryja pobijedili Nijemce kod Al Alameina i do početka 1943.g. njemačko-talijanske snage su potisnute s tog područja. Iako su mnogi Arapi podupirali Sile osovine zbog ljutnje prema Britancima, njihove su vlade ostale formalno neutralne ili supasivno podupirali Saveznike. Egipat je 1936.g. sporazumom ustupio svoj teritorij Britancima u slučaju rata. 1939.g. Egipat prekida odnose s Njemačkom, a 1940.g. i s Italijom. No, Egipat im, unatoč tome, nije proglasio rat sve do 1945.g. (objavili rat Njemačkoj budući da je Italija ranije kapitulirala) kada je već bilo izvjesno da će Saveznici pobijediti. U Iraku su 1941.g. zavladao desno orijentirani političari predvođeni al Kilaniem te su oni pružili potporu Hitleru. Britanci su svrgnuli al Kilania koji je pobjegao iz zemlje, a zajedno s njim otišao je i jeruzalemski muftija al Huseini koji je već od ranije bio ogorčen na Britance. U lipnju 1941.g. u Iraku je zavladao probritanska vlast koja je početkom 1943.g. objavila rat Njemačkoj. Saudijska Arabija je većim dijelom rata bila neutralna, no nije prekidala odnose s Njemačkom i Italijom. Tek u ožujku 1945.g. kralj Ibn Saud se priklonio Saveznicima, ali nije proglasio rat Njemačkoj. Jemen je u ratu ostao neutralan, a Iran je na početku rata pao pod utjecaj Njemačke, no 1941.g. Velika Britanija i SSSR su okupirale zemlju kako bi se spriječilo

⁴⁹ Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 485

njemačko opskrbljivanje naftom. Zatim je Iran u rujnu 1943.g. proglasio rat Njemačkoj. Turska je ostala neutralna sve do kolovoza 1944.g. kada objavljuje rat Njemačkoj, a u veljači 1945.g. proglašava rat Japanu. Drugi svjetski rat je na Bliskom istoku dodatno potaknuo želje Arapa za nezavisnošću, a židovsko je pitanje poprimilo još već razmjer nakon holokausta. Francuska je na ovom prostoru potpuno kolabirala, a britanski je utjecaj sve više slabio. Sve više jača interes SAD-a i SSSR-a za tim područjem, čime se priprema teren za njihovo zauzimanje položaja glavnih svjetskih velesila nakon rata. Od 1940.g. Židovi koji su došli do obale Palestine, bili su prebačeni na otok Mauricijus ili u druge britanske kolonije, no tamo nisu rado primljeni. Britanci su se tada nastojali držati odredba „Bijele knjige“ te suzbiti svaki pokušaj nelegalnog useljavanja Židova kako ne bi ugrozili svoje interese među arapskim zemljama. Britanski premijer Winston Churchill uporno odbija prihvaćanje židovskih izbjeglica u Palestinu te je iznio zanimljiv prijedlog da se poslije rata nađe područje u kojemu bi Židovi imali samoupravu. To bi obuhvaćalo područja Eritreje i Tripolitanije koje bi tako postale židovske kolonije i bile u bliskoj vezi s nacionalnim domom u Palestini. Poljska je vlada u emigraciji krajem rujna 1942.g. u Londonu objavila izvještaj o ubojstvima Židova u logoru Aushwitz. 17. prosinca 1942.g. britanski ministar Anthony Eden je pročitao savezničku deklaraciju o Hitlerovim nastojanjima da istrijebi Židove. Ta deklaracija je zaprepastila članove Donjeg doma britanskog parlamenta pa je tako zastupnik laburista William Cluse od vlade zahtjevao olakšavanje naseljavanja Židova u Palestinu. No, unatoč saznanjima o stravičnim zločinima nacista, britanska je vlada i dalje odbijala povećanje kvote useljavanja u Palestinu.⁵⁰ Time je britanska vlast pokazala kako su joj politički i strateški interesi važniji od spašavanja ljudskih života, čime se zapravo može reći da i ona snosi dio odgovornosti za tragičnu sudbinu velikog dijela Židova u Drugom svjetskom ratu. Unatoč ograničenjima, u Palestinu je u prve 3 godine rata ilegalno ušlo oko 9000 Židova, što je vrlo vjerojatno bilo poznato i britanskim, a djelom i arapskim vlastima. Ipak, od ljeta 1943.g. Britanci su dozvolili manjim grupama Židova s dva broda („Milka“ i „Maritza“) koji su samo uspjeli doći do Turske, da se nasele u Palestini. Iako je Churchill nastojao što dosljednije provoditi politiku „Bijele knjige“, ipak je vjerovao kako će nakon rata Židovi ostvariti svoj nacionalni dom u Palestini. Sve se više priklanja Peelovu prijedlogu o podijeli Palestine na arapsku i židovsku

⁵⁰ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 285.-288.

državu. U Palestini su pripadnici ekstremne organizacije „Irgun“, predvođeni Menahemom Beginom, željeli odmah proglasiti židovsku državu pa su pred kraj rata organizirali terorističke akcije protiv Britanaca bez čije pomoći, pak, ostvarivanje cionističkih težnji ne bi bilo moguće. Ipak, veći je broj tamošnjih Židova sudjelovao u antinacističkoj borbi pa su tako u specijalnim britanskim jedinicama sudjelovali pripadnici „Hagane“. Od ukupno 450 000 palestinskih Židova, njih 26 000 bili su dobrovoljci na strani Saveznika, a od milijun palestinskih Arapa, samo je njih 9000 sudjelovalo u britanskim jedinicama. 29. rujna 1944.g. pri britanskim je snagama osnovana i posebna „Židovska brigada“ u kojoj su brojni Židovi stjecali vojno iskustvo i činove. Nekoliko dana nakon toga, arapski je muftija Huseini boravio u Berlinu od šefa SS-a Heinricha Himmlera zatražio osnivanje „arapsko-islamske vojske“ u Njemačkoj kako bi se izvježbali za osvajanje Palestine. Mjesec dana kasnije, četvero muftijinih padobranaca se tajno pokušalo spustiti u Irak, ali su ih Britanci razotkrili. Cionistički vođa Haim Weizmann se sastao s britanskim premijerom Churchillom oko pitanja židovske države, budući da se već nazirala pobjeda Saveznika. Churchill ga je savjetovao da posjeti britanskog ministra rezidenta na Bliskom istoku sa središtem u Kairu, lorda Moynea. No, 1. studneog 1944.g. pripadnici terorističke grupe „Stern“ izvršile su atentat na Moynea zbog njegovog inzistiranja na ograničavanju useljavanja, što je izazvalo bijes i britanske, a i umjereno židovske javnosti. Što se tiče SAD-a, tamo je također vrijedila odredba o ograničavanju useljavanja Židova, a američka je javnost radije željela da im se otvore vrata u Palestini, iako je tada tamo živjela najbrojnija židovska dijaspora. Time i SAD, kao i druge zapadne zemlje, snose moralnu odgovornost za subinu brojnih ugroženih Židova. Među političkim liderima postojala su različita mišljenja o stvaranju židovske države, a i također među samim američkim Židovima od kojih su oni sekularizirani zagovarali stvaranje države u Palestini, dok su oni ekstremno ortodoksni Židovi bili protiv kršenja „Božje volje“. SAD se pred kraj rata više zanimao za Europu i Daleki istok nego na Bliski istok pa su samo potvrđivali britansku ulogu na tom području. Velika Britanija je tražila veću angažiranost SAD-a na tom prostoru, a ona će se javiti tek kasnije, najprije kao oblik potpore Britancima, a kasnije i kao pokušaj ostvarivanja američke političke dominacije na tom području.⁵¹ Kada su sovjetske snage krenule u oslobađanje Poljske od njemačkih trupa, stravične su se scene počele događati Židovima u njemačkim koncentracijskim logorima (Dachau,

⁵¹ Isto, 292.-301.

Bergen-Belsen i Buchenwald). U jesen 1944.g. Himmler je naredio prekid uništavanja. No, mnogo je Židova stradalo i kasnije uzmičući pred savezničkim armijama te od posljedica gladi i zaraznih bolesti.⁵² U drugom je svjetskom ratu tako, nakon provođenja politike sustavnog uništavanja Židova (holokaust) poginulo oko 6 milijuna Židova, što iznosi oko dvije trećine tadašnjeg ukupnog broja Židova u Europi.⁵³

6. Stvaranje države Izrael i izraelsko-arapski rat 1948.

Kada je završen Drugi svjetski rat (8. svibnja 1945.), Židovi iz cijelog svijeta napokon su vidjeli olakšanje i prestanak patnje u srednjoj Europi, dok su cionisti napokon vidjeli priliku da se osnuje židovska država u Palestini primanjem brojnih izbjeglica. 22. svibnja Haim Weizmann u pismu je zatražio od britanskog premijera Churchilla da dopusti masovno iseljavanje Židova u Palestinu. Churchill mu je odgovorio da ne može o tome razmatrati dok ne dođe do konferencije koja će raspravljati o židovskom pitanju. Weizmann je zbog toga bio ogorčen, jer je smatrao da Židovi u izbjegličkim logorima ne mogu čekati da počne konferencija. Ubrzo je u Velikoj Britaniji došlo do parlamentarnih izbora u kojima je Churchill izgubio, unatoč ratnoj slavi. Pobjedu su odnijeli laburisti predvođeni Clementom Attlejeom. Nova je vlada nastavila provoditi politiku „Bijele knjige“ iako su njezini članovi prije njezina donošenja bili protiv nje.⁵⁴ Na konferenciji za medije 26. lipnja 1945.g. David Ben Gurion je zaprijetio Velikoj Britaniji: „Ako britanska vlada zaista želi provoditi politiku Bijele knjige, morat će za to stalno upotrebljavati brutalnu snagu“.⁵⁵ Time Ben Gurion pokazuje kako će cionisti biti mnogo odlučniji u nastojanju da dođu do željenog cilja, čemu je svakako pridonijela velika tragedija Židova u Drugom svjetskom ratu. Grupe „Irgun“ i „Stern“ još jače napadaju britanske vojnike željeći britansku vlast prisiliti na promjenu politike. Uzor su vidjeli u organizaciji zelota i razbojnicima iz 2.st.pr.Kr. koji su osuđivali na smrt čak i Židove ako su se ženili izvan svog naroda. Moderni zeloti nisu marili za prava drugih naroda. Komitet britanske vlade za Palestinu 19. listopada

⁵² Keller, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, 487.

⁵³ Holokaust, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25975> (pristup: 14.10.2019.)

⁵⁴ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 302., 303.

⁵⁵ Isto, 304

1945.g. donosi preporuku da se osnuje anglo-američka komisija koja bi proučila židovsku situaciju u Europi i ponudila rješenja za njezino ublažavanje. Predsjednikom te komisije postao je laburist Herbert Morrison. Novi američki predsjednik Harry Truman je počeo otvoreno zagovarati naseljavanje Židova u Palestinu, što je izazvalo ogorčenje arapsko-muslimanskog svijeta. No, istodobno je nastavio protivljenje ograničavanju useljavanja Židova u SAD. Haim Weizmann je posjetio britanskog ministra vanjskih poslova Bevina i nagovarao ga da promijeni politiku prema Židovima, ali Bevin je to odbio. I Britanija je također ograničavala useljavanje Židova u svoju zemlju zbog „straha od mogućeg povećanja antisemitizma“ zbog oduzimanja radnih mjesta Britancima. Britanci su odlučili nastaviti čvrsto provoditi ograničenje useljavanja u Palestinu te da će presjeći sve vodene putove u istočnom Mediteranu. Tako su Britanci osnovali „sabrne logore“ za raseljene Židove. U to se vrijeme ponavljala ideja kako treba pronaći neko drugo područje za naseljavanje Židova, pa se tako spominjao i Madagaskar, no britanski je konzul iz te otočne države rekao kako je tamo ostalo samo 200 slobodnih mjesta i to samo za seljake. U travnju 1946.g. Svjetski židovski kongres ponovno traži da se Židovima omogući useljavanje u Palestinu, odnosno izvlačenje europskih Židova iz „sabirnih logora“. Britanci su, pak, smatrali da europski Židovi trebaju ostati u svojim zemljama. Anglo-američka komisija je, nakon posjeta „sabirnim logorima“ i Palestini, 1. svibnja 1946.g. donijela izvještaj u kojem se predlaže ukidanje ograničavanja o useljavanju Židova iz „Bijele knjige“, a od Britanije se traži da izda 100 000 ulaznih dozvola za raseljene osobe. Palestinski Židovi nisu bili sretni tim izvještajem jer on ne spominje osnutak židovske države, već samo preporučuje produženje britanskog mandata. Arapi su se naravno usprotivili zahtjevu za ukidanjem ograničenja useljavanja i najavili su opći štrajk. Bevin je, međutim, odbacio taj prijedlog komisije smatrajući kako SAD želi naseljavanje raseljenih Židova u Palestini samo kako se oni ne bi naselili u SAD-u. Također, navodi kako bi provođenje tog plana Britaniju i njezine porezne obveznike prilično skupo koštalo. Ta je britanska odluka još više razbjesnila židovske ekstremiste te je 22. srpnja 1946.g. došlo do terorističkog napada grupe „Irgut“ na britanski štab u jeruzalemskom hotelu „King David“, pri čemu je poginula čak 91 osoba. Britanski premijer Attle je, međutim, ostao pribran i smatrao kako se zbog napada jedne grupe ekstremista ne treba generalizirati cijela nacija. 30. srpnja 1946.g. podpredsjednik britanske vlade Ernest Morrison je iznio plan o podijeli Palestine u 3 zone: prva zona bi činila 43 % teritorija mandatnog područja s

Jeruzalemom i bila bi pod britanskom upravom. Druga bi zona dobila „arapsku provincijsku autonomiju“, što bi činilo 40 % teritorija, dok bi treću zonu činila „židovska provincijska autonomija“ (17 % teritorija). 1. listopada Weizmann ponovno dolazi u posjet Bevinu kako bi mu predložio podjelu Palestine temeljenu okvirno na Pellovu planu. Benin mu je rekao kako Arapi neće pristati na tu podjelu te mu je predložio Morrisonovu podjelu. No i Arapi i američki predsjednik Truman, a kasnije i Židovi, odbacili su i taj plan. 9. prosinca u Baselu je započeo 22. cionistički kongres. Na njemu je Haim Weizmann opuživao Britance kako su oni odgovorni za stradanja Židova u logorima te traži od svijeta sućut zbog nedavnih stradanja Židova u Drugom svjetskom ratu. Tako je židovsko stradanje u ratu postalo glavni argument u njihovim zahtjevima za državom u Palestini. Generalni tajnik Arapske lige Azzan Pasha je izjavio kako će se Arapi nastaviti protiviti i najmanjoj imigraciji Židova. Vodeći računa o interesima Arapa, britanski ministar vanjskih poslova Bevin te ministar za gorivo i energetiku Emanuel Shinwell predstavili su na sjednici vlade 7. siječnja 1947.g. memorandum pod nazivom „Srednjoistočna nafta“ u kojem napominju kako se zbog britanskih interesa za eksploatacijom nafte u arapskim zemljama ne smije iritirati Arape odobravanjem useljavanja Židova i osnivanjem židovske države u Palestini. Zbog toga je u britanskoj vladi došlo do podjele mišljenja: neki su bili za podjelu Palestine, a neki za jedinstvenu židovsku državu. Neki su, poput ministra obrane, A.V.Alexandera smatrali kako bi se Britanija trebala povući s tog područja. Ne mogavši se složiti oko mogućih rješenja, britanska je vlada na sjednici od 14. veljače 1947. odlučila rješavanje palestinskog pitanja predati Ujedinjenim narodima (UN-u) kao nasljedniku Lige naroda. Generalni tajnik UN-a Trygve Lie je uvažio britanski prijedlog i zakazao je specijalno zasjedanje Generalne skupštine UN-a o pitanju Palestine. Sjednica je održana 28. travnja 1947.g. Da bi se o tom pitanju moglo kvalitetno raspravljati, trebalo je riješiti pitanje oko toga hoće li palestinski Židovi i Arapi imati svoje predstavnike na sjednici. Na kraju je odlučeno da se njihovi predstavnici pozovu. Židovsko je pitanje pred UN-om prvi branio jedan od najznačajnijih cionista između dva rata u SAD-u, dr. Abba Hillel Silver. On je tako 8. svibnja 1947.g. iznio argumente Židova u vezi zahtjeva za rješavanjem svog pitanja, ističući pritom zasluge Židova za europsku i svjetsku povijest, kao i zasluge u ostvarivanju savezničke pobjede u Drugom svjetskom ratu.⁵⁶ Predstavnik Iraka i Arapa, dr. Fadhil Jamail mu je na to odgovorio: „Arapi iz Palestine

⁵⁶ Isto, 304.-317.

ne mogu patiti zbog Hitlerovih zločina. Taj tuđi grijeh Arapi ne mogu platiti svojom zemljom."⁵⁷ Arapi su, dakle, bili uvjereni kako oni imaju isključivo pravo na Palestinu i kako je neprihvatljivo da ih se nakon više stoljeća obitavanja na tom prostoru samo preko noći protjera. Na taj je arapski argument Ben Gurion odgovorio kako Židovi ne dolaze na tuđi teritorij, već da dolaze u gradove koji su oni još davno prije sagradili. UN je 15. svibnja osnovao Specijalni komitet za Palestinu, UNSCOP koji je bio sastavljen od predstavnika 11 zemalja, među kojima i Jugoslavije. Zadatak mu je bio da ispita sva pitanja i probleme vezane uz pitanje Palestine te da Generalnoj skupštini donesu svoje prijedloge najkasnije do 1. rujna. Kao predsjednik te komisije imenovan je Emil Sandstrom, sudac švedskog vrhovnog suda. David Ben Gurion je bio svjestan potreba Arapa, pa je stoga zagovarao utemeljenje židovske države u Palestini koja će biti u savezništvu s Arapima i koja će zajedno s njima doprinijeti stabilnosti Bliskog istoka. Predstavnicima UNSCOP-a su stigli u Palestinu u tijeku ljutih sukoba. Mandatna je vlast izvijestila UNSCOP o ilegalnom naoružavanju Židova i terorističkim akcijama koje tamošnja židovska zajednica ne pokušava spriječiti. Arapi su smatrali kako Židovi imaju imperijalističke pretenzije na arapski teritorij te ih nastoje postići terorističkim napadima koje mandatne vlasti nisu u stanju spriječiti, iako su spriječile organiziranje sličnih akcija s arapske strane. UNSCOP je stoga uočio nemoć britanske mandatne uprave u Palestini.⁵⁸ Odnos Britanaca prema izbjeglim Židovima najbolje oslikava slučaj broda Exodus. Stari krstareći brod „President Warfield“ koji je bio usidren u luci Baltimore dobili su pred kraj 1946.g. predstavnici „Hagane“ kako bi prevezli Židove iz Francuske u Haifu. Brod je krenuo na put u veljači 1947.g. iz Houndurasa s posadom koju je sačinjavalo 40 mladih židovskih dobrovoljaca iz SAD-a. U francuskoj luci Sette brod je primio oko 4500 židovskih izbjeglica. Brod je 17. srpnja u blizini Palestine preimenovan u „Exodus 1947“, a na njemu je osvanuo transparent s natpisom „Haganah ship“ te zastava cionističkog pokreta (kasnije i države Izrael). Nakon nekoliko sati brodu su prišla dva plovila britanske mornarice koja su započela paljbu na „Exodus“ pritom ubivši troje izbjeglica i ranivši njih 150. Britanci su potom izbjeglice s broda premjestili na 3 broda i uputile k Europi. Oni su 29. srpnja stigli u Port de Bouc gdje su se mjesec dana borili protiv Britanaca koji su ih željeli iskrcati. U kolovozu je većina izbjeglica bila prebačena u Hamburg gdje su ih smjestili u bivše logore pod nadzorom Britanaca,

⁵⁷ Isto, 317.

⁵⁸ Isto, 317.-319.

a zatim su prebačeni na Cipar. Te su se izbjeglice kasnije uspjele vratiti u Palestinu nakon proglašenja Izraela.⁵⁹ Cionistički predstavnici Gurion i Weizmann su pred Komitetom UN-a iznosili svoja stajališta kako Židovi zaslužuju biti gospodari svoje sudbine i osnovati svoju državu u „domovini predaka“ pritom iznoseći većinom argumente koji se oslanjaju na biblijsku prošlost, židovsku patnju te doprinos Židova čovječanstvu. Posljednji sastanak zemalja UNSCOP-a održan je 31. kolovoza 1947.g. Njegovi su predstavnici od početka bili složni oko toga da britanski mandat u Palestini treba biti završen, ali oko toga na koji će način biti formirana vlada (ili vlade) buduće države (država) nije bilo suglasnosti. Među članovima je oko tog pitanja došlo do podjele na „većinu“ i „manjinu“. Većinski su izvještaj sastavili predstavnici Kanade, Čehoslovačke, Guatemale, Švedske, Perua, Nizozemske i Urugvaja. Njihov je prijedlog bio da se Palestina u roku od 2 godine podijeli na nezavisnu arapsku i na nezavisnu židovsku državu, a da će Jeruzalem imati granice koje će se još utvrditi. Te su zemlje smatrale kako oba naroda vuku korijene iz Palestine i kako će upravo takva podijela zadovoljiti težnje oba naroda za nezavisnošću. Smatrali su kako UN-ove sankcije mogu smiriti arapske strahove od buduće židovske ekspanzije. „Manjinski“ se izvještaj zalagao za jedinstvenu palestinsku državu koja bi bila uređena kao federacija s autonomijom za oba tamošnja naroda. Jeruzalem bi bio glavni grad, a država bi se formirala u roku od tri godine. UN bi odredio upravu. Od službenih je zemalja članica ovaj izvještaj potpisala samo Jugoslavija, a njega su potpisale i članovi Komiteta iz Indije i Irana, no samo kao istaknute ličnosti, a ne kao predstavnici država. Član UN-ovog komiteta iz Australije se nije priklonio ni jednom ni drugom izvještaju. Britanska je vlada izjavila kako će povući svoj mandat iz Palestine, no kako se neće prikloniti niti jednom od ta dva izvještaja. U UN-u je nakon toga došlo do podjele između dva podkomiteta koja su trebala glasati o „većinskom“ prijedlogu UNSCOP-a u vezi uređenja buduće palestinske države. U prvom su Podkomitetu glavnu riječ vodile velesile SAD i SSSR, a još su ga sačinjavali predstavnici Kanade, Guatemale, Čehoslovačke, Južne Afrike, Poljske, Venezuele i Urugvaja. Nacrt rezolucije prvog podkomiteta od 19. studenog 1947.g. preporučivao je Velikoj Britaniji, koja je još uvijek obnašala mandatsku dužnost, te svim ostalim članicama UN-a plan o podjeli i ekonomskoj uniji, koji predlaže i nadzor budućih palestinskih vlada. Predstavnice drugog Podkomiteta bile su Kolumbija i još 8 arapskih država (Afganistan, Libanon,

⁵⁹ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 431.

Pakistan, Egipat, Irak, Sirija, Saudijska Arabija i Jemen). Očekivano, one su se zalagale za uspostavu jedinstvene arapske države u Palestini s prikladnom zaštitom manjina. Velika se Britanija nije priklonila ni jednom podkomitetu jer nisu uključivali predstavnike strana o kojima se raspravlja. Nakon više dana rasprave, došlo je do glasanja o prihvaćanju prijedloga tih podkomiteta kao rezolucije za rješavanje palestinskog problema. Za prijedlog prvog Podkomiteta glasalo je 25 delegacija, 13 je bilo protiv, a 17 ih je bilo suzdržano. No, kako bi taj prijedlog prošao, bilo je potrebno osigurati dvije trećine glasova. Tada SAD počinje vršiti pritisak na male zemlje kako bi glasale za navedeni prijedlog.⁶⁰ Ironično je, kako zemlja koja sebe predstavlja kao „branitelj demokracije“ na nedemokratski način pokušava ostvariti svoje interese u UN-u ucjenjivanjem manjih i slabije utjecajnih zemalja. SAD se tako sve više nastoji uplesti u zbivanja na Srednjem istoku u kontekstu „hladnoga rata“ sa SSSR-om. 29. studenog Generalna je skupština UN-a ponovno glasala o UNSCOP-ovom prijedlogu, a ovaj je put nakon navedenih američkih ucjena i prijetnji zemljama koje prethodno nisu za njega glasali, taj prijedlog prihvaćen s 33 glasa „za“, 13 glasova „protiv“ i 10 „suzdržanih“. Za Židove je ovo bila velika i dugo iščekivana vijest. Nakon 2000 godina izbjeglištva Židovi su dobili svoju državu u toliko željenoj Palestini! Arapi su se žestoko okomili na ovu odluku UN-a smatrajući kako njegovi predstavnici zanemaruju činjenicu da Židovi čine samo 30 % stanovništva Palestine i da imaju samo 8 % cjelokupnog teritorija. Novim je ustrojem Palestina bila podijeljena na arapsku državu (42,8 % teritorija, s oko 800 000 Arapa i 10 000 Židova) te na židovsku državu (56,4 % teritorija, s oko 500 000 Židova i 400 000 Arapa). Grad Jeruzalem i sveta mjesta u blizini postali su zasebno područje pod upravom UN-a.⁶¹ Odmah nakon te odluke, intenzivirali su se gerilski sukobi između Arapa i Židova.⁶² Završetkom britanskog mandata u Palestini Židovsko narodno vijeće u Palestini je 14. svibnja 1948.g. proglasilo samostalnu židovsku državu Izrael. Prvim predsjednikom Izraela postao je Chaim Weizmann, a prvim premijerom David Ben Gurion.⁶³ SAD je bila prva država koja je priznala Izrael, a za to je velike zasluge imala brojana židovska zajednica u Americi koja je SAD-u u budućnosti jamčila

⁶⁰ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 318.-323.; 325.; 329.-332.

⁶¹ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 430.

⁶² Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, 334.-337.

⁶³ „Izrael“, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28366> (pristup: 14. 10. 2019.)

dugoročnu pristunost na Srednjem istoku koji je tada bio vrlo važno strateško mjesto. Odmah nakon SAD-a, Izrael je priznao i američki hladnoratovski protivnik SSSR s čijeg su područja u Palestinu godinama iseljavali brojni Židovi. SSSR je također u Izraelu vidio mogućnost ostvarivanja svojih interesa i to na način da nastoji što više oslabiti zapadnu poziciju na tom području, naročito britansku. Jugoslavija je priznala Izrael vrlo brzo, 16. svibnja.⁶⁴ Odmah nakon proglašenja izraelske države članice Arapske lige (Egipat, Sirija, Jordan, Irak, Jemen, Libanon) započele su rat protiv Izraela. Ta je odluka bila protiv UN-ove rezolucije pa je stoga UN Arapsku ligu proglasio agresorom. Snage Arapske lige brojale su oko 35 000 vojnika, a većinom su ih sačinjavale elitne jedinice iz Arapske legije koja je nastala još za vrijeme britanske vlasti. Izraelske su snage u početku imale dvostruko manje vojnika. No, unatoč većoj brojnosti, arapske su snage bile dosta nekoordinirane i bez jasno postavljenog cilja. U početku se arapski napad odvijao uspješno, ali Izraelci su se stabilizirali i organizirali protunapad. Izraelci su se pokazali kao snalažljiviji i žilaviji. Sirija je na granici s Izraelom organizirala oko 4000 vojnika, Oni su uspjele zauzeti Mishmar Hayarden. Jordan je za početni napad osigurao oko 8000 vojnika. Te su snage do 18. svibnja prodrijele u stari dio Jeruzalema i osvojile Latrun, Ramle i aerodrom Lod. Novi dio Jeruzalema je bio pod opsadom i grad je izoliran od Tel Aviva. Egipatske su postrojbe od čak 12 000 ljudi preko pustinje Negev prodrle na sjeveroistok, osvojile Gazu i Beršabu te su se za nekoliko dana spojile s jordanskim snagama južno od Tel Aviva. Na poziv UN-a, zaraćene su strane pristupile pregovorima o primirju. Izrael se tada našao u nepovoljnijoj situaciji jer su se njegove vojne snage na kopnu našle u potpunom ili djelomičnom okruženju i odsiječene su na tri dijela (jedan oko Tel Aviva, drugi u Jeruzalemu, a treći na jugu Palestine). Za vrijeme pregovora Izrael je uspio uvesti dodatno naoružanje te pregrupirati svoje vojne snage, pa su tako u lipnju izraelske snage pokrenule protunapad na relaciji Tel Aviv-Jeruzalem. Arapi sada više nisu bili premoćni ni u ljudstvu ni u naoružanju pa su Izraelci uspjeli osvojiti aerodrom Lod i Ramle, razbiti blokadu Jeruzalema te odvojiti egipatske od jordanskih snaga. Prvi udar glavnine izraelskih snaga bio je usmjeren na iračke i jordanske snage, koje su se morale povući na istok, skupa s mnoštvom izbjeglica. Jordan i Irak su tako bili prisiljeni pregovarati o primirju. Sirijske i libanonske su snage u izraelskoj protuofenzivi ostale pasivne. Tako je kao jedini ozbiljan protivnik Izraelcima

⁶⁴ Baletić, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjekne države Židova-Izraela*, 342, 344.

ostao Egipat. Egipatske su snage zauzele komunikaciju Tel Aviv-Negev. 9. listopada Izrael je pokrenuo ofenzivu na egipatske snage. U 10 dana Izraelci su odbacili Egipćane prema zapadu, približili su se Gazi i 21. listopada oslobodili su Beršabu. Nakon dva mjeseca stanke, Izrael je krenuo u ofenzivu s ciljem odsijecanja Gaze. Egipatske su snage iz pustinje Negev odbačene na zapad, a na području Rafe izvršen je prodor na more. Egipat je tada bio također prisiljen na pregovore pa je tako 24. veljače 1949.g. došlo do primirja na Rodosu i tako je Izrael pobjedio u svom prvom ratu protiv Arapa.⁶⁵ Taj je rat uzrokovao izbjeglištvo polovice od ukupno 1,5 milijuna Palestinaca. Njih 350 000 sklonilo se u Jordanu, 200 000 na području Gaze, 100 000 u Libanonu, 40 000 u Iraku i 60 000 u Siriji. Tim je izbjeglicama samo Jordan dao državljanstvo i pravo na rad, dok su ostale zemlje imale namjeru jasno pokazati težinu društvenog i političkog položaja Palestinaca kako bi se izvršio pritisak na Izrael i UN. UN je tako 11. prosinca 1948.g. usvojio Rezoluciju 194 kojom je palestinskim izbjeglicama priznato pravo da se vrate svojim domovima ili da im se nadoknadi izgubljeno vlasništvo. 1949.g. pri UN-u je osnovana agencija UNRWA sa svrhom pružanja pomoći palestinskim izbjeglicama u kampovima. Iako je UN donio rezoluciju i nastojao pomoći palestinskim izbjeglicama, Izrael se nije pridržavao obveza te deklaracije te je uz to još u domove Palestinaca naseljavao Židove pristigle iz Europe i neprijateljskih arapskih država.⁶⁶ To je bio početak samo jednog od niza arapsko-izraelskih sukoba, a politički i vojni sukobi na tim područjima prisutni su i dan danas.

Prilog 3.- Ben Gurion proglašava nastanak države Izrael

⁶⁵ Babić, Manojlo, *Izraelsko-arapski ratovi*, (Zagreb, 1988), 19.-21.

⁶⁶ Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, 34.

7. Zaključak

Zahvaljujući njegovanju vjerske tradicije i očuvanju starozavjetnog zavjeta o povratku u „Svetu zemlju“ Židovi su u Europi nakon mnogo stoljeća i dalje sačuvali svoj identitet i san o osnivanju svoje države. Zahvaljujući procesima racionalizma i sekularizma javlja se pokret cionizma koji vremenom prerasta u ozbiljan politički program koji Židovima omogućuje pretvaranje sna u stvarnost. Zahvaljujući slabosti tadašnjeg Osmanskog Carstva i početnoj naivnosti Arapa, Židovi postaju sve prisutniji u Palestini i ovdje ponovno organiziraju svoj politički i društveni život. Velika je Britanija dugo vremena politikom balansa nastojala dobiti potporu i Arapa i Židova kako bi zadovoljila svoje političke i gospodarske interese na Bliskom istoku. Drugi svjetski rat i provođenje holokausta nad Židovima dale su argument cionistima da zapadnim državama nameću

grižnju savjesti zbog nedovoljne angažiranosti kako bi se spasilo mnogobrojne židovske živote. Tim su navođenjem moralnih i vjerskih prava na zemlju u Palestini zapravo ubrzali odlučnost međunarodne zajednice da popusti njihovim zahtjevima i omogući stvaranje židovske države u njihovoj pradomovini Palestini. Svjetske su velesile u tome vidjeli mogućnost da preko novoostvarene židovske države dobiju jakog saveznika koji će dugoročno osigurati njihovu prisutnost na Bliskom istoku i osigurati zaštitu njihovih strateških interesa. Upravo je ovaj prostor i danas poprište brojnih sukoba u kojima velike sile i dalje pokušavaju ostvariti prevlast u gospodarskim i političkim pitanjima.

8. Popis literature

1. Babić, Manojlo, *Izraelsko-arapski ratovi*, Zagreb, 1988.
2. Baletić, Milovan, *Ispunjenje zavjeta ili Povratak Židova u zemlju Izraelovu: povijest stvaranja novovjeke države Židova-Izraela*, Zagreb, 1982.
3. Eldad, Israel, *The Jewish Revolution: Jewish Statehood*, Jeruzalem, 1968.
4. Havel, Boris, *Arapsko-izraelski sukob: Religija, politika i povijest Svete zemlje*, Zagreb, 2013.
5. Havel, Boris, „Sekularizam i nastanak države Izrael", *Političke analize* 15 (2013)
6. Kasapović, Mirjana, *Politički sustav i politika Izraela*, Zagreb, 2010.
7. Keller, Werner, *Povijest Židova: Od biblijskih vremena*, Zagreb, 1997.
8. Skupina autora, *Povijest: Poslijeratno doba (1945.-1985.)*, Zagreb, 2007.
9. Bitka za Dardanele, *Povijest.net.*, <http://povijest.net/2018/?p=635> (pristup. 14.10.2019.)
10. Britanci dobili mandat za upravljanje Palestinom (1922.) , *povijest.hr*, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/velika-britanija-dobila-mandat-za-upravljanje-palestinom-1922/> (pristup 14.10.2019.)
11. Holokaust, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=25975> (pristup: 14.10.2019.)
12. „Izrael", *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28366> (pristup: 14. 10. 2019.)
13. Moses Hess- german author and zionist, *Enciclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Moses-Hess> (pristup: 14.10.2019.)
14. „Zionism", *History*, <https://www.history.com/topics/middle-east/zionism> (pristup: 9.10.2019.)
15. „Židovi", *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67720>, (pristup: 4. listopada 2019.)

9. Popis priloga

Prilog 1.- Theodor Herzl, začetnik političkog pokreta cionizma, *Britannica*,
<https://www.britannica.com/biography/Theodor-Herzl> (pristup: 4.10.2019.)

Prilog 2.- Arthur Balfour, autor deklaracije kojom je obećano stavljanje
židovskog „nacionalnog doma“ u Palestini, *Wikipedia*,
https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Balfour (pristup: 11.10.2019.)

Prilog 3.- Ben Gurion proglašava nastanak države Izrael, *povijest.hr*,
<https://povijest.hr/nadasnjidan/osnovana-drzava-izrael-1948/> (pristup: 14.10.2019.)